

2

DARBO SU SMURTA ARTIMOJE APLINKOJE PATIRIANČIAIS ASMENIMIS YPATUMAI

2.1. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo reglamentuojama specializuota kompleksinė pagalba smurtą ir prievartą patiriantiems asmenims

Specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą smurtą ir prievartą patiriantiems asmenims reglamentuoja Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (ASAAĮ, 2011). Įgyvendinant ASAAĮ ir priėmus Valstybinę Specializuotos pagalbos centrų programą, 2012 metais visoje Lietuvoje savo veiklą pradėjo valstybės garantuojamą specializuotą kompleksinę pagalbą teikiančių SPC tinklas. 2012 metais parengtas ir priimtas SPC veiklos aprašas, pakoreguotas 2015 metais konsultuojantis su SPC funkcijas vykdančiomis pilietinėmis organizacijomis.

Pagal Įstatymo nuostatas, gavę policijos informaciją apie įvykusį smurto epizodą, SPC darbuotojai proaktyviai susisiekiama su nukentėjusiu asmeniu ir teikia jam specializuotą kompleksinę pagalbą, susidedančią iš informavimo, konsultavimo, palaikymo bei tarpininkavimo institucijose, atstovaujant nukentėjusio asmens interesus, taip pat specializuoto psichologo ir teisininko pagalbos. **Esminis specializuotos pagalbos bruožas – pilietinis nukentėjusio asmens įgalinimas.** Specializuotos pagalbos centrų paskirtis – padėti smurtą patyrusiam asmeniui apginti ir įtvirtinti pažeistas savo teises, suteikti visą jam reikalingą informaciją padedančią sėkmingai bendradarbiauti su valstybės institucijomis bei sustiprinti

nukentėjusio asmens pozicijas bendradarbiavimo su institucijomis procese. SPC teikiama pagalba yra garantuojama valstybės, nes demokratinės valstybės pareiga yra ginti visų savo piliečių teises ir teikti visokeriopą pagalbą, jei jų žmogaus teisės yra pažeidžiamos.

Geroji pasaulio praktika rodo, kad artimųjų smurto aukoms būtina teikti ne bendrą socialinę, o specializuotą kompleksinę pagalbą specializuotos pagalbos centruose. Siekiant efektyviai padėti smurtą ir prievartą artimoje aplinkoje kenčiantiems asmenims būtina teisingai suvokti šio reiškinio priežastis, dinamiką bei pasekmes asmenims ir visai visuomenei, ir atsakingai rinktis pagalbos formas. **Norėdami gerai atlikti savo darbą, SPC konsultantai, be psichologinio konsultavimo įgūdžių, teisinių žinių, specialiųjų žinių iš traumos psichologijos srities, privalo būti susipažinę su žmogaus teisių diskursu ir turėti tam tikrą pasaulėžiūrinį pagrindą, leidžiantį žvelgti į situaciją per nukentėjusio asmens žmogaus teisių gynimo, jo interesų ir teisėtų lūkesčių prizmę.**

Istoriškai tiek apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje / smurto prieš moteris šeimoje įstatymai, tiek ir specializuotos pagalbos teikimas nukentėjusiesiems kilo iš feministinio moterų judėjimo ir moterų organizacijų steigiamų krizių centrų praktikos, iš *moterų pagalbos moterims* paradigmos. Kaip jau minėta, skiriamasis specializuotos pagalbos bruožas visur pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, yra pilietinis įgalinimas arba pagalba atkuriant pažeistas žmogaus ir piliečio teises, t y. **įgalinant asmenį pasipriešinti smurtui**, bet ne pritaikyti jį prie smurtinės situacijos, kuri dažnai yra ilgalaikė, o joje esantysis savarankiškai nebegali tos situacijos pakeisti ir išėiti iš ydingo smurto rato. Pažymėtina, jog SPC veiklos nedubliuoja jokios kitos šiuo metu veikiančios organizacijos ar institucijos, juolab savivaldybių socialinių paslaugų įstaigos, nes šios veikia pagal Socialinių paslaugų įstatymą ir specializuotos pagalbos neteikia.

SPC pagalba paprastai yra ilgalaikė, nes smurtas artimoje aplinkoje arba smurtas prieš moteris šeimoje yra sisteminis, cikliška pasikartojantis reiškinys. Smurtą ir prievartą patiriančiam asmeniui, siekiančiam savo pažeistų teisių įtvirtinimo ir bendradarbiaujančiam su teisėsaugos institucijomis, Vaiko teisių apsaugos skyriais ir kt., skirtinguose šio proceso etapuose iškyla vis kiti uždaviniai, kuriuos sprendžiant vėl tampa aktuali SPC pagalba. Kiekvienu atveju sudaromi nauji pagalbos planai, SPC bendradarbiauja su vis kitomis institucijomis, padeda tvarkyti dokumentus ir pan.

Proaktyviai teikiant pagalbą pasiekiamas platesnis klientų ratas, tačiau praktika rodo, kad susiduriama ir su didesniu skaičiumi nemotyvuotų, pagalbą priimti nepasirengusių asmenų. Didelę SPC klientų grupę sudaro asmenys, ilgus metus kentę situoktinio ar partnerio smurtą, ir / ar turėję neefektyvaus ar net traumuojančio bendravimo su teisėsauga patirties, todėl SPC konsultanto darbas neretai prasideda nuo kontakto užmezgimo ir smurtą ir prievartą patiriančio asmens motyvavimo priimti siūlomą pagalbą. Tai tampriausiai susiję su pasitikėjimo valstybe ir jos institucijomis atkūrimu. Šis procesas gali užtrukti ir reikalauti daugiau nei vieno kontakto, taip pat ir specialių konsultanto įgūdžių – teisingai reaguoti į galimą kliento susierzinimą, nepasitikėjimą, aiškiai išreikštas beviltiškumo ir bejėgiškumo nuostatas, kylančios grėsmės nuvertinimą, patiriamo smurto pateikimą „normaliu dalyku“, smurtautojo manipuliacijų pateisinimą ir kitas kliūtis, trukdančias konstruktyvaus kontakto užmezgimui.

Bendradarbiavimas su SPC gali būti trumpalaikis arba ilgalaikis priklausomai nuo konkrečios situacijos, o taip pat ir nuo nukentėjusio asmens pasirengimo priimti pagalbą. Dažniausiai tai ilgas procesas, susidedantis iš keleto bendradarbiavimo epizodų, susijusių su pasikartojančia smurto patirtimi. Tik labai retais atvejais efektyvi pagalba būna trumpalaikė, o asmuo – visiškai pasirengęs nutraukti traumuojančius santykius.

2.1.1. Informavimas ir konsultavimas

Pagrindiniai ir svarbiausi SPC darbuotojai yra SPC konsultantai, kurie pirmieji susisiečia su nukentėjusiu asmeniu, užmezga su juo kontaktą, reikalui esant motyvuoja nukentėjusįjį priimti SPC siūlomą pagalbą ir suteikia visą jam reikalingą trumpalaikę ar ilgalaikę specializuotą kompleksinę pagalbą. SPC įdarbina taip pat ir specialistus, tačiau pagrindinį darbą atlieka SPC konsultantai. SPC aprašas nurodo *SPC dirba konsultantai, baigę socialinių mokslų srities studijas ir įgiję aukštąjį universitetinį ar aukštąjį koleginių išsilavinimą arba turintys ne mažesnę kaip 3 metų darbo patirtį smurto artimoje aplinkoje mažinimo srityje, teikiant pirmenybę darbo patirčiai moterų žmogaus teisių gynimo srityje ir (ar) baigusius ne mažiau kaip 40 val. specialią savanorių mokymo programą. Asmenys, siekiantys dirbti konsultantais, turi išklaudyti ne mažiau kaip 16 akademinų valandų praktinei veiklai SPC pasirengti skirtus mokymus, suteikiančius žinių iš psichologinio konsultavimo, teisės aktų taikymo, teisėsaugos institucijų bei kitų valstybės institucijų veiklos bei žmogaus teisių apsaugos ir įtvirtinimo sričių.*

Išviešinus smurtą ir siekiant nutraukti smurto ratą, nukentėjusiam asmeniui iškyla būtinybė bendradarbiauti su valstybės institucijomis, o tam būtina priimti pagrįstus sprendimus. Todėl pirmųjų kontaktų metu SPC konsultanto pareiga nukentėjusiam asmeniui nuodugniai išaiškinti Įstatymo veikimą, nukentėjusiojo teises ir institucijų pareigas, jų praktikas, taip pat ir tai, ko iš jų galima reikalauti ir tikėtis. Apie savo teises nukentėjęs asmuo dažnai nėra informuotas, todėl svarbu šią informaciją suteikti tinkamu laiku ir jam suprantama kalba. Kontaktas su nukentėjusiu asmeniu užmezgamas proaktyviai su juo susisiekus, vėliau, bendradarbiaujant su SPC, asmenys yra raginami savarankiškai kreiptis darbo dienomis telefonu, el. paštu ar tiesiogiai, iš anksto susitarus, jie informuojami apie specializuoto teisininko ir psichologo pagalbą galimybes. Praktika rodo, kad labiausiai motyvuoti SPC klientai aktyviai siekia pasinaudoti išvardintomis galimybėmis, pradeda ir tęsia ilgalaikį bendradarbiavimą su SPC neretai pasiekdami puikių rezultatų.

2.1.2. Tarpininkavimas ir atstovavimas institucijose.

Specializuotos pagalbos centro rengiama Pažyma

Svarbi SPC teikiamos kompleksinės pagalbos dalis yra nukentėjusių asmenų **interesų atstovavimas**. SPC darbuotojai, atstovaudami nukentėjusių asmenų interesus, tarpininkauja institucijose ir rengia pažymą apie konsultacijų su klientu metu išaiškėjusius smurto faktus, praneša kontrolę vykdantiesiems apie šiurkščius, neadekvačius institucijų veiksmus ar neveikimą nukentėjusio asmens atžvilgiu, padeda klientui apskųsti procesinius sprendimus, jei šie neatitinka jo interesų.

SPC pažyma. Neretai pirmųjų kontaktų su teisėsauga metu dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių visa nukentėjusios moters istorija nebūna išgirsta ar tinkamai dokumentuota. SPC darbuotojams vėliau susisiekus su nukentėjusiaja ir užmezgus pasitikėjimu pagrįstą kontaktą, moteris, būdama saugioje aplinkoje, papasakoja daugiau negu smurtinio epizodo metu į įvykio vietą atvykusiems pareigūnams. SPC darbuotojai turintys specialų pasiruošimą ir vadovaudamiesi pasaulėžiūra, leidžiančia vienareikšmiškai būti nukentėjusio asmens pusėje, geba sukurti pasitikėjimo atmosferą, saugią erdvę, leidžiančią asmeniui prisiliesti prie savo patirtų traumuojančių įvykių ir pilniau atskleisti savo smurtinę patirtį.

SPC pažyma (žr. 4 priedas, 5 priedas, 2 priedas) svarbi baudžiamajame procese. Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje, bylos eiga didele dalimi priklauso nuo

to, kaip buvo surinkti ir pateikti smurtinio įvykio faktai ir aplinkybės. Konstatuotina, kad policijos pareigūnai stokoja specialių žinių ir gebėjimų atpažinti ir teisingai kvalifikuoti su lytimi susijusio smurto faktus, o tai neretai atsiliepia tyrimo kokybei. Ypač tai pasakytina apie Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo apibrėžiamą psichologinį, ekonominį, seksualinį smurtą – kaip rodo praktika, policijos šis pareigūnų dažnai neatpažįstamas ir nefiksuojamas. Tokiais atvejais SPC pažyma tampa ypatingai svarbi. Rengdamas pažymą, SPC teisėsaugos institucijoms pateikia išsamų moters pasakojimą apie jos patiriamą smurtą, t. y. praneša teisėsaugos įstaigoms apie prieš šį asmenį įvykdytus nusikaltimus ar jų aplinkybes, kurie kitaip nebūtų patekę į teisėsaugos akiratį. Pažymos gali būti teikiamos policijai, prokuratūrai, teismams, Vaikų teisių apsaugos skyriams, socialinėms ir sveikatos priežiūros įstaigoms. Teismams pažymos gali būti teikiamos teismo užklausimu arba moteriai prašant ir gavus oficialų jos advokato (jei byla vedama per advokatą) prašymą pateikti duomenis apie SPC žinomus smurto prieš šią moterį faktus. Reikėtų vengti pažymos pateikti pačiai nukentėjusiajai arba išsiųsti jai elektroniniu paštu, nes smurtautojas galimai tikrina jos daiktus, susirašinėjimą, kt., ir pažyma gali patekti į smurtautojo rankas, kas sukeltų pakartotinio smurto grėsmę.

2.1.3. Specializuotos pagalbos centrų teikiama specializuota psichologinė pagalba

Teikiant specializuotą psichologinę pagalbą smurtą ir prievartą patiriančiai moteriai privalu žinoti, kad dirbama su asmeniu, kurio gyvybei ir sveikatai gresia tiesioginis pavojus. Ši aplinkybė lemia SPC teikiamos psichologinės pagalbos specifiškumą.

Psichologinis konsultavimas yra prasmingas vėlesnėse pagalbos teikimo stadijose, jau užmezgus bendradarbiavimą su smurtą ir prievartą patiriančiu asmeniu ir užtikrinus jo saugumą. Psichologinį konsultavimą vykdo SPC įdarbinamas specializuotas psichologas.

2.1.3.1. Kritinės būklės intervencija

Kiekvienas SPC konsultantas privalo turėti bazinių žinių iš traumos psichologijos srities ir psichologinio konsultavimo įgūdžių (žr. Psichologinis modulis, 77 psl.) bei gebėti atlikti kritinės būklės intervenciją. Neverta tikėtis, jog smurtą ir prievartą patiriantis asmuo tuoj po smurtinio epizodo bus pasirengęs analizuoti vaikystės kompleksus, gilintis į savo elgesio motyvaciją, išsamiai kalbėti apie savo jausmus, emocines būsenas ir kitus, su jį ištikusiu kritiniu įvykiu nesusijusius, dalykus, todėl ir SPC konsultanto pareiga visą dėmesį sutelkti ne į galimas vidines, psichologines priežastis, o į išorinę situaciją ir jos keliamą grėsmę. Dera prisiminti, jog asmuo, atsidūręs kritinėje situacijoje, patiria kraštutinio nesaugumo, didžiulio nerimo, izoliacijos būseną. SPC konsultanto geranoriškas dalyvavimas, jo ramus balsas telefono ragelyje, pasirengimas išklaudyti ir suprasti klientą, kartu ieškoti galimų sprendimų, yra svarbi stabilizuojanti psichologinė pagalba. Jau pirmųjų kontaktų metu, klientas užtikrinamas, jog bet kokiems naujiems sunkumams iškilus, ar tiesiog norint pasikonsultuoti, aptarti savo situacijos pokyčius, pasidalinti išgyvenimais, jis gali susisiekti su SPC, taip sukuriama ilgalaikės psichologinės paramos ir palaikymo perspektyva.

Svarbiausias krizės intervencijos uždavinys yra padidinti asmens saugumą. Tuoj po smurto epizodo moteriai reikalinga stabilizuojanti parama ir palaikymas, o svarbiausia - konkretūs įrankiai, leidžiantys išeiti iš jai kraštutinai nepalankios situacijos. Svarbu padėti moteriai

nukreipti visą turimą energiją į realius veiksmus, skirtus apsisaugoti nuo tolimesnio smurto. Čia svarbiausią vaidmenį atlieka SPC teikiamas informavimas, konsultavimas ir palaikymas. Asmuo informuojamas apie tai, kad, pirma, bet kuriuo paros metu ir tiek kartų, kiek reikės, gali kreiptis pagalbos bendruoju pagalbos telefonu 112, o pareigūnai privalo atvykti bei pašalinti smurtautoją iš įvykio vietos, nepriklausomai nuo to, kam priklauso būstas. Antra, darbo dienomis darbo valandomis jis gali kreiptis į regioninį SPC, kuris, jam prašant, tarpininkaus institucijose, jei bendradarbiavimas su šiomis būtų nesklaidus, trečia, kad asmeniui išaiškinamos jo teisės ir institucijų pareigos (žr. 7 priedas). Visa tai turi stabilizuojantį poveikį ir didele dalimi nulemia krizės intervencijos sėkmę. Po sėkmingos kritinės būklės intervencijos paprastai užsimezga gilesnis smurtą patiriančio asmens ir jam pagalbą teikiančio SPC bendradarbiavimas.

Rekomenduojama, kad SPC konsultantas, informuodamas ir konsultuodamas klientą telefonu, liktų anonimiškas. Dera jį užtikrinti, kad bet kuris kitas konsultantas, atsakantis į skambučius, lygiai taip pat gerai suteiks specializuotą pagalbą. Tai leidžia nukentėjusiam asmeniui gauti jam reikalingą SPC pagalbą bet kuriuo metu, neprisirišant prie konkrečių konsultantų ir jų darbo laiko. Taip konstruktyvaus bendradarbiavimo kontaktas užsimezga ne su konkrečiu konsultantu, bet su tarnyba, o tai klientui suteikia daugiau laisvės.

2.1.3.2. Specializuota psichologo pagalba

Individuali specializuota psichologo pagalba, kitaip nei SPC konsultanto teikiama pagalba, nėra anoniminė ir vyksta asmeniškai susitikus. Ji gali būti teikiama vėlesnėse bendradarbiavimo su SPC stadijose. Pirmuosiuose pagalbos teikimo etapuose visas dėmesys turi būti sutelktas į moters saugumo užtikrinimą ir svarbiausias vaidmuo čia tenka SPC konsultantams. Specializuotas psichologinis konsultavimas vyksta vėlesnėse pagalbos teikimo stadijose, specializuotą psichologinę pagalbą teikia SPC įdarbintas specialistas, glaudžiai bendradarbiaujantis su kitais SPC konsultantais ir specialistais, susipažinęs su artimųjų smurto priežastimis, dinamika ir pasekmėmis.

Kliento nukreipimas į psichikos sveikatos centrus arba rekomendavimas kreiptis privačiai pas psichoterapeutą, asmeniui gali būti greičiau žalingas nei naudingas, ypač jei šie specialistai nėra susipažinę su artimųjų smurto problematika. Tai ypatingai pasakytina apie klientą, kuris ką tik pradėjo bendradarbiauti su SPC ir dar nėra apsisprendęs, kokių imtis veiksmų ir kaip pasipriešinti patiriamam smurtui. Nutraukti smurto ratą yra labai nelengva, nukentėjęs asmuo gali būti lengvai demotyvuojamas, pasiduoti pagundai patikėti, jog situacija pasikeis savaime, jei tik jis „pasikeis pats“ arba „gerai su savimi padirbės“. Deja, taip neatsitinka, nors tuo vis dar tiki ir nemaža dalis Lietuvos psichikos sveikatos specialistų. Bet koks neutralus požiūris į smurtą artimoje aplinkoje neišvengiamai sustiprina smurtautojo pozicijas ir yra žalingas aukai, todėl smurto artimoje aplinkoje atvejais yra reikalinga būtent specializuota psichologinė pagalba. Šalyse, kuriose smurto artimoje aplinkoje problema sprendžiama jau keletą dešimtmečių, bet kuriam psichikos sveikatos specialistui privalu kasmet kelti kvalifikaciją traumos psichologijos ir artimųjų smurto srityse, t. y. privalomas tam tikras valandų skaičius mokymų apie artimųjų smurtą, jo priežastis, dinamiką ir pasekmes. Lietuvoje, bent kol kas, ši nuostata nėra realizuota, todėl kyla realus pavojus, kad neutralios pozicijos psichologas, psichoterapeutas ar kitas psichikos sveikatos specialistas atsakomybę už patiriamą smurtą perkels pačiam nukentėjusiam asmeniui, nes neutrali konsultavimo pozicija suponuoja, kad asmuo turi prisiimti atsakomybę už tai, kas jam atsitinka. **Svarbu suprasti, kad SPC klientai – tai asmenys, iš kurių, besisukant ydingam smurto ratui, buvo atimta galia pasipriešinti partnerio ar sutuoktinio smurtui,** todėl šiuo atveju atsakomybės perkėlimas klientui neleistinas, neteisėtas, neefektyvus ir gali būti itin pavojingas.

Dar viena priežastis, kodėl SPC svarbu turėti specialiai paruoštą psichologą, kyla iš būdingos asmens išsilaisvinimo iš smurtinių santykių dinamikos. Paprastai šis procesas nėra tolygus, greitas ir sėkmingas. SPC psichologas turi įvertinti, kokiame išsilaisvinimo iš smurtinių santykių etape šiuo metu yra asmuo, ir būti pasirengęs galimiems atkryčiams, kai jis ir vėl nuleidžia rankas, susitaiko su smurtautoju ir laikinai nebeieško situacijos sprendimo būdų. Išviešinus smurtą, smurtautojas, pajutęs grėsmę savo dominavimui aukos atžvilgiu, dažnai tyčia kuria vis stiprėjančią aukos priklausomybę manipuliudamas vaikais, turtu, šeimos ryšiais ir viešąja nuomone. Smurtautojas gali griebtis įvairių priemonių aukai sulaikyti, pavyzdžiui, pasiūlyti kartu lankyti porų psichoterapiją, tačiau neretai, grėsmei praėjus, atsisako ją tęsti ir grįžta prie senų elgesio būdų. SPC konsultantai ir specialistai privalo žinoti, jog smurtą patiriančiai moteriai būtent smurtinių santykių nutraukimo laikotarpiu rizika patirti sunkius sužalojimus ar net būti nužudytai padidėja 70 procentų. Todėl nesvarbu, kokį iš pažiūros pakitusį ir kooperatyvų elgesį demonstruoja smurtautojas – aukos saugumo užtikrinimas yra svarbiausias SPC darbo uždavinys.

Kiekvieną kartą, kai moteris vėl apsisprendžia kreiptis į SPC, arba po naujo smurto epizodo kreipiasi į policiją, o SPC gauna pranešimą apie pasikartojusį smurtą, specializuotos kompleksinės pagalbos teikimas, įskaitant specializuotą psichologo pagalbą, turi būti tęsiamas iš naujo įvertinus klientės motyvaciją, poreikius bei galimybes apsisaugoti nuo smurto ir priimti tolimesnius sprendimus savo ir savo vaikų labui. Būtent specializuota psichologo pagalba gali sumažinti atkryčio riziką moteriai įveikiant sunkiausius išsilaisvinimo proceso etapus.

2.1.4. Specializuotos pagalbos centre dirbantis psichologas:

- Užmezga stabilų pasitikėjimo ir bendradarbiavimo santykį su kliente, palaiko jos siekį išsilaisvinti iš smurtinių santykių.
- Teikia individualią specializuotą psichologinę pagalbą – psichologinį konsultavimą.
- Paskatina klientės tikėjimą savo gebėjimu priimti savarankiškus sprendimus.
- Paskatina moterį atvirai kalbėtis su vaikais apie jų patirtį šeimoje, kurioje smurtaujama, ir kartu ieškoti išeičių.
- Atlieka atvejo psichologinę diagnostiką – potrauminio streso sindromo (PTSS) išreikštumo vertinimą taikant specialią metodiką ir, jei tai reikalinga, rengia išvadą teismui dėl smurtu padarytos psichologinės žalos.
- Glaudžiai bendradarbiauja su kitais SPC konsultantais ir specialistais, reguliariai pristato ir supervizuoja individualaus darbo su SPC klientėmis atvejus.

2.1.5. Specializuoto psichologinio konsultavimo schema ir principai

5 nemokamų konsultacijų ciklas (pavyzdys)

Specializuotos pagalbos centro klientės yra smurtą ir prievartą artimoje aplinkoje patiriantys asmenys, galimai išgyvenantys krizę. Psichologinių konsultacijų metu joms būtinas saugumas, aiškumas, konkretumas, aiškios ribos, stabilizacija ir palaikymas.

Toliau pateikiamos 5 nemokamų SPC psichologo konsultacijų gairės. Priklausomai nuo situacijos jos gali būti modeliuojamos ir kitaip.

1 susitikimas

Klientei atvykus į pirmą konsultaciją, rekomenduojama prisistatyti paspaudžiant jai ranką. Tačiau pasitaiko klienčių, kurioms nepriimtinas fizinis kontaktas, todėl psichologas turi elgtis itin taktiškai, ypač pirmųjų kontaktų su kliente metu. Klientė informuojama apie konsultacijos trukmę (rekomenduojama trukmė – 1 val., 45 – 50 min. skiriant konsultavimui, 15 – 10 min. konsultacijos anketos pildymui). Labai svarbu nubrėžti aiškias konsultacijos ribas, todėl ši turi fiksuotą pradžią ir pabaigą. Pradžioje aptariamas konfidencialumas: jeigu ketinama daryti konsultacijos užrašus, klientė informuojama, kam tai daroma, ir kad panorėjusi ji visuomet galės su jais susipažinti. Psichologas panaudoja šiuos užrašus pildydamas konsultacijų anketas, kurios toliau bus saugomos klientės elektroniniame aplanke.

Klientė paskatinama papasakoti savo istoriją. Būdinga, kad atvykusi į pirmą konsultaciją moteris yra nerimastinga, patiria netikrumą, baimę, pasitikėjimo stoką, dažnai sakosi nežinanti, nuo ko pradėti pasakojimą, klausia, ar psichologas žino jos istoriją. Paprastai šis jau yra bendrais bruožais susipažinęs su moters istorija (jam turi būti persiųsta pirmojo pokalbio anketa su išsamiu atvejo aprašymu) tačiau jo pareiga yra paskatinti klientę dar kartą papasakoti savo istoriją. Pasakojimas turėtų būti struktūruojamas: svarbiausia – sužinoti kas įvyko, kokia yra dabartinė situacija, kaip klientė jaučiasi, ką apie tai galvoja, ar turi konkrečių planų, kaip elgtis toliau. Pirmosios konsultacijos metu rekomenduojama visuomet užduoti klausimą „Kodėl dabar?“, t. y. , kodėl būtent po šio smurtinio epizodo klientė ryžosi išviešinti patiriamą smurtą.

Dažnai klientė lengviau kalba ne apie save pačią, o apie smurtautoją (jo elgesį, galimą jo motyvaciją, tai, ką jis sakė, darė, galvojo, ketina daryti dabar ir kt.), todėl svarbu ją paskatinti kalbėti apie savo patirtį, jausmus, mintis, situacijos vertinimą.

Moteris gali kentėti dėl patiriamo PTSS, tad visada tikslinga klausti apie jos įpročius, susijusius su raminamųjų vaistų, alkoholio ar kitų kvaišalų vartojimu, sužinoti, ar ji gydėsi pas psichiatrus, psichoterapeutus, kreipėsi į psichologus. Taip pat dera taktiškai užduoti klausimą dėl minčių apie savižudybę ir / ar buvusius bandymus.

Konsultacijai baigiantis reikėtų paklausti apie klientės lūkesčius – ko ji tikisi iš psichologo konsultacijų. Apibendrinamas konsultaciją ir atsižvelgdamas į klientės lūkesčius, psichologas išsako savo pastebėjimus, išskiria temas, kurioms derėtų skirti dėmesio kitų susitikimų metu, primena apie nemokamų konsultacijų skaičių. Informuoja, kad kito susitikimo metu bus atliktas PTSS įvertinimas, trumpai paaiškina, kas tai yra ir kodėl svarbu. Galop psichologas pasiteirauja, kaip klientė jaučiasi dabar, ar susitikimas jai buvo naudingas, ir susitaria dėl kitų konsultacijų laiko. Rekomenduojama konsultuoti tuo pačiu laiku kartą per savaitę. Klientė prašoma iš anksto (ne vėliau kaip prieš parą) informuoti, jeigu negalės atvykti į konsultaciją sutartu laiku.

2 susitikimas

Antro susitikimo metu trumpai pristatomas PTSS įvertinimas, paaiškinama, kaip tai gali pasitarnauti įrodant klientės patirtą psichologinį smurtą bei jo padarytą žalą (pvz., teikiant civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje dėl patirtos žalos atlyginimo). Po to klientė prašoma užpildyti PTSS klausimyną, psichologas stebi klientės reakcijas, veido išraišką, fiksuoja

spontaniškus pasisakymus. Klausimyno pildymo metu paliečiamos svarbios temos, galimai susijusios su klientės patirtimi, apie kurią kitu atveju būtų sunku papasakoti. Psichologas nesistengia atsakyti į klientės užduodamus klausimus, veikiau skatina klientę išreikšti savo jausmus, mintis, ieškoti atsakymų pačiai. Užpildžiusi klausimyną klientė informuojama, jog kito susitikimo metu po atsakymų įvertinimo bus aptarti rezultatai.

Svarbu. Pildydama klausimyną klientė prisiliečia prie skaudžios patirties, todėl jai gali sustiprėti nerimastingumas, kilti daugiau prisiminimų, susijusių su patirtu smurtu ar kitais gyvenimo įvykiais, o tai gali paskatinti ją užduoti daugiau klausimų. Svarbu taktiškai gražinti klientę prie klausimyno pildymo užduoties ir paaiškinti, jog šias temas bus galima aptarti klausimyną užpildžius. Rekomenduojama dar kartą klientei perskaityti klausimyno pildymo instrukciją, pakartoti duotąjį pavyzdį ir padrašinti atsakyti taip, kaip jai atrodo teisingiausia, pasirenkant tinkamiausią atsakymą.

Likęs susitikimo laikas skiriamas išryškėjusių, klientei reikšmingų temų aptarimui, išsiaiškinti, kaip jos siejasi su dabartine klientės situacija, kaip šios problemos buvo sprendžiamos praeityje ir kaip čia padėtų SPC siūloma pagalba. Grįžtant prie aktualios situacijos primenama bendradarbiavimo su SPC ir teisėsaugos institucijomis svarba. Rekomenduojama paklausti klientės, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas, ar ji jaučiasi saugi, ar smurtautojui skirtos kardamosios priemonės, ar jų jis laikosi, jei šeimoje yra vaikų, ar informuotas VTAS apie smurtą patyrusius vaikus, ir kt.

Po pirmo susitikimo psichologui dažnai lieka neaiškumų ir klausimų, todėl antro susitikimo metu prašoma patikslinti tam tikras pasakojimo detales. Tai padeda klientei susieti prasminiais ryšiais atskirus, iki tol nesusijusius epizodus, formuoti rišlų naratyvą, papasakoti patiriamo smurto istoriją.

Susitikimo pabaigoje trumpai apibendrinama visa, kas išryškėjo šios konsultacijos metu, primenama, kad kito susitikimo metu bus aptarti įvertinimo rezultatai, dar kartą patikslinamas kitos konsultacijos laikas.

3 susitikimas

Šio susitikimo metu aptariami klausimyno rezultatai dėl PTSS išreikštumo, detalčiau paliečiamos probleminės gyvenimo sritys. Siekiama išsiaiškinti, kiek PTSS simptomai pasireiškia kasdieniniame gyvenime, trikdo įprastinį jo ritmą, trukdo veikti svarbiose gyvenimo srityse, tokiose kaip darbas, mokslai, tarpasmeniniai santykiai ir kt.

Jei nėra žinoma, reikėtų pasiteirauti apie klientės turimus išteklius – ar ją palaiko socialinė aplinka, ar jos draugai, artimieji žino apie patiriamą smurtą, kam ji gali pasipasakoti, kokia buvo aplinkinių reakcija jai pasiryžus išviešinti patiriamo smurto faktus. Verta sužinoti, kaip pati klientė vertina jai prieinamą paramą, kokie jausmai, mintys jai kyla.

Dažnai trečio susitikimo metu klientė yra atviresnė, labiau pasitikinti, daugiau papasakoja apie save, apie savijautą smurtinio epizodo metu, o taip pat apie lūkesčius dėl pradėto bendradarbiavimo su valstybės institucijomis ir SPC.

4 susitikimas

Ketvirtas susitikimas skiriamas psichoedukacijai. Moteriai suprantama kalba pristatomas

mušamos moters sindromas (MMS) kaip atskiras PTSS atvejis (porūšis). MMS būdingi bruožai susiejami su klientės smurtine patirtimi, pristatomas *Smurto rato* ir *Išmokto bejėgiškumo* fenomenas, klientei padedama suprasti jos išgyvenimus, patiriamų simptomų kilmę. Paaiškina, jog klientės reakcijos į smurtinę situaciją jokių būdu nerodo, jog ji yra išprotėjusi, tiesiog pati jos situacija yra neadekvati, žiauri ir beprotiška, išeinanti už normalaus žmogiško patyrimo ribų. Paprastai ketvirtosios konsultacijos metu stebimas sumažėjęs klientės nerimo lygis, pozityvesnis savęs, galimybių ir ateities perspektyvų vertinimas, padidėjęs ryžtas įveikti išskylančius sunkumus ir siekti išsivadavimo iš smurtinių santykių.

Ketvirtosios konsultacijos metu yra apibendrinama tai, kas buvo pasakyta anksčiau, klientė kviečiama aktyviai išnaudoti susitikimui skirtą laiką, savarankiškai plėtoti jai svarbiausias temas, aktyviai planuoti išsilaisvinimą iš smurtinių santykių.

5 susitikimas

Penktasis ciklo susitikimas skirtas apibendrinimui, klientei primenama, kad tai paskutinė iš penkių nemokamų SPC psichologo konsultacijų. Kalbama apie tai, kas svarbu pačiai klientei, apie jos pasiekimus. Tikėtina, jog per šį laikotarpį įvyko kai kurie reikšmingi situacijos pokyčiai – pavyzdžiui, kreiptasi į institucijas (jeigu anksčiau tai nebuvo padaryta), buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl smurto artimoje aplinkoje, moteriai ir jos vaikams skirtos apsaugos priemonės baudžiamąja arba civiline tvarka, smurtautojui buvo paskirtos kardamosios priemonės ir / ar sugriežtintos, jei jis jų nesilaikė, apskūstas sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą, kartu su SPC teisininku parengtas ieškinys dėl vaikų išlaikymo nenutraukiant santuokos, skyrybų ieškinys dėl sutuoktinio kaltės, ieškinys dėl žalos atlyginimo baudžiamojoje byloje, byla pasiekė teismą, arba buvo užsibrėžti tikslai to siekti. Tikėtina, jog visos šios priemonės savo ruožtu gali sumažinti moters bejėgiškumo ir beviltiškumo jausmą ir iš esmės pagerinti jos būseną, o tai prisideda prie specializuotos psichologinės pagalbos sėkmės.

Pasiteiraujama dar kartą, kokią naudą klientė išsineša iš šio patyrimo – penkių nemokamų SPC psichologo konsultacijų ciklo. Prašymas įvardinti bent tris gautos naudos punktus yra vienas iš kliento įgalinimo būdų, nes juos įvardinęs klientas apibendrina, geriau įsimeina ir tuo pačiu įsisąmonina naują pozityvią patirtį, įgytą sprendžiant negatyvią situaciją. Tai gali tapti svarbiu žingsniu atkuriant klientės pasitikėjimą savimi, pasauliu, pagalbą teikiančiomis organizacijomis bei valstybės institucijomis, nes ji jau turi teigiamos bendradarbiavimo patirties.

Atskirais atvejais ir esant galimybei rekomenduojama pratęsti nemokamų SPC psichologo užsiėmimų ciklą iki dešimties arba pasiūlyti juos tęsti už simbolinį mokesį, kas taip pat gali būti laikoma kliento įgalinimo būdu, jo savarankiškumo ir atsakomybės už save ir savo situaciją stiprinimu.

Svarbu. SPC psichologas turi vengti išprovokuoti ar bent jau nepastiprinti staigaus klientės regreso, lydimo fiziologinių reakcijų, pernelyg greito trauminės patirties atskleidimo, smulkaus, detalaus smurtinių epizodų atpasakojimo. Kitaip gali kilti staigiai užliejantys sąmonę trauminės patirties sugrįžimai (angl. *flashback*), lydimi pakitusios sąmonės būsenų, panikos reakcijų ir kt. Jei taip vis dėlto nutinka, klientę reikia nuraminti, čia padeda paprasti klausimai apie šiandieną, realią situaciją – pavyzdžiui, prašymas pasakyti šios dienos datą, savo adresą, metų laiką ir pan. Jei konsultacijos laikui baigiantis klientė vis dar lieka sujaudintos būsenos, pasiūlykite jai stiklinę vandens, nueiti į tualetą ar pasivaikščioti, rekomenduokite iškart nesėsti už automobilio vairo.

Psichologo, teikiančio specializuotą pagalbą SPC, konsultacijos yra konfidencialios, tačiau klientės atvejį jis pristato SPC konsultantams, supervizoriui. Gauta informacija klientei suti-

kus gali būti panaudojama rašant SPC pažymas bei tarpininkaujant institucijose. Įsipareigojama pateikti tikrai atitinkančią keliamus klausimus informaciją, *kai teisinė sistema reikalauja jos atskleidimo* išlaikant kitos informacijos konfidencialumą. Kaip numato psichologo etika (Lietuvos psichologų sąjunga) konfidencialumas negalioja, jei konsultacijos metu paaiškėja, jog klientei ar kitiems asmenims gresia pavojus ir situacija reikalauja veikti neatidėliotinai.

Svarbu pažymėti, kad tretiesiems asmenims informacija apie klientę gali būti teikiama tik įstatymų nustatyta tvarka.

2.1.6. Specializuotos pagalbos centrų teikiama specializuota teisinė pagalba

Kiekvienas SPC konsultantas privalo turėti bazinių teisinių žinių (žr. Teisinis modulis, 121 psl.) ir gebėti jas perteikti klientei suprantama kalba skirtinguose bendradarbiavimo su SPC etapuose. Prireikus individuali specializuota teisininko pagalba gali būti teikiama vėlesnėse bendradarbiavimo stadijose, atsižvelgiant į klientės poreikius ir motyvaciją spręsti konkrečius jai išskylančius uždavinius. Kaip jau minėta, bet koks neutralus požiūris į smurtą artimoje aplinkoje neišvengiamai sustiprina smurtautojo pozicijas ir yra žalingas aukai, todėl smurto artimoje aplinkoje atvejais reikalinga būtent specializuota teisinė pagalba, ir būtent todėl SPC veikos aprašas numato įdarbinti teisininką, kuris teikia specializuotą teisinę pagalbą smurtą ir prievartą patiriančioms asmenims. SPC įdarbinamas teisininkas glaudžiai bendradarbiauja su kitais SPC konsultantais ir specialistais, yra susipažinęs su artimųjų smurto priežastimis, dinamika, pasekmėmis ir geba tinkamai atstovauti smurtą ir prievartą patiriančio asmens interesus bendradarbiaujant su valstybės institucijomis bei parengti reikalingus dokumentus.

Jeigu regioninis SPC dėl kokių nors priežasčių neturi galimybės įdarbinti teisininko ir SPC klientai nukreipiami gauti savivaldybės teikiamą nemokamą teisinę pagalbą, rekomenduojama, kad SPC darbuotojas ar savanoris palydėtų klientę ir dalyvautų konsultacijos metu siekdamas padidinti klientės psichologinį saugumą ir sumažinti antrinio traumavimo riziką. Visais atvejais pageidautina, kad teisinės konsultacijos vyktų SPC patalpose ir būtų protokoluojamos SPC darbuotojų, kurie prireikus konsultaciją nukreipia reikiama kryptimi, palaiko bei patiprina klientę. Nukreipiant klientę nemokamos teisinės pagalbos į kitas įstaigas ar organizacijas, svarbų vaidmenį vaidina SPC rengiamos pažymos apie SPC žinomus smurto prieš šį asmenį faktus – rekomenduojama proaktyviai supažindinti teisininką, kurio konsultacijai siunčiama SPC klientė, su moters patirto smurto istorija, iš anksto užsitikrinus visišką konfidencialumą.

2.1.7. Specializuotos pagalbos centre dirbantis teisininkas:

- Moteriai pageidaujant rengia šiuos dokumentus:
 - prašymą raštu pateikti informaciją apie policijos komisariatui žinomus smurto prieš šią moterį faktus, atliktus procesinius veiksmus ir priimtus sprendimus (žr. 1 priedą);
 - prašymą dėl kardomųjų priemonių skyrimo ar jų pakeitimo (žr. 3 priedas);
 - prašymą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl smurto prieš mažametį, jei bendradarbiavimo su SPC metu paaiškėja, pvz., smurto prieš vaikus, įskaitant seksualinį smurtą, atvejais;
 - policijos veiksmų apskundimą prokuratūrai dėl šiurkščių arba įstatymų neatitinkančių pareigūnų veiksmų arba neveikimo;
 - skundus dėl neteisėto ir nepagrįsto ikiteisminio tyrimo nutraukimo;

- kitus dokumentus.
- Pagal galimybes, pvz., gavus papildomą finansavimą, SPC teisininkas rengia taip pat ir šiuos civilinius dokumentus:
 - civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo baudžiamojoje byloje,
 - civilinį skyrybų ieškinį **dėl sutuoktinio kaltės** įskaitant laikinųjų apsaugos priemonių reikalavimą civiline tvarka (žr. Teisinis modulis),
 - atsiliepimus į kitos pusės ieškinius, išryškinant kito sutuoktinio kaltę ir SPC žinomus smurto faktus, kt.
- Įspėja dėl mediacijos neefektyvumo ir galimos žalos, kurią auka gali patirti, jeigu mediacija bus taikoma.
- Rekomenduoja teisme nustatyti bendravimo su vaikais tvarką, siekiant sumažinti smurtautojo manipuliacijų vaikais riziką. Atskirais atvejais informuoja apie teises galimybes riboti tėvo valdžią smurtaujančiam partneriui ar sutuoktiniui.
- Niekada klientei nesiūlo „palaukti“, „geruoju susitarti su savo vyru“, tikėtis, kad „viskas išsispręs savaime“, nes žino, kad didžiausia grėsmė moters sveikatai ir gyvybei kyla skyrybų proceso metu. Žino, jog panašūs siūlymai veikia kaip demotyvacija ir gali lemti naują smurto rato apsaką, paskatinti klientę duoti smurtautojui „dar vieną šansą“, o tai esamoje situacijoje gali būti labai pavojinga.

Svarbu. SPC teisininkas *nesiūlo* scenarijaus sutuoktiniams išsiskirti bendru sutarimu (esą taip „pigiau“). Jei per penkerius ar penkiolika santuokos metų klientei nepavyko susitarti dėl paprastesnių dalykų, tokių kaip komunalinių mokesčių mokėjimas, rūpinimasis vaikų popamokiniu ugdymu, kt., sunku tikėtis, jog pavyks susitarti dėl skyrybų. Kaip jau minėta, pajutęs, kad praranda dominavimą aukos atžvilgiu, smurtautojas sąmoningai kuria vis didėjančią aukos priklausomybę manipuliuodamas vaikais, turtu, šeimos ryšiais, o neretai ima dar žiauriau smurtauti siekdamas atgrasyti auką nuo savarankiškų sprendimų. Todėl, jei santuoka bandoma nutraukti *bendru sutarimu*, moteriai kyla pavojus ilgam įstrigti derybų procese. Ir atvirkščiai, jei pradedamas ikiteisminis tyrimas dėl smurto artimoje aplinkoje, tai padidina galimybę nutraukti santuoką *dėl sutuoktinio kaltės*, o tai suteikia nukentėjusiam asmeniui papildomų svertų nustatant vaikų gyvenamąją vietą su nesmurtaujančiu gimdytoju (motina) ir leidžia nukrypti nuo lygių dalių principo dalinant šeimos turtą. Tokiu atveju taip pat galima prašyti teismo iš kaltosios pusės priteisti atstovavimo išlaidas, žyminį mokestį ir pan.

2.2. Kas nėra specializuota kompleksinė pagalba

2.2.1. Darbas su smurtautojais

Specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašas įtvirtina, jog **SPC pagalbos smurtautojams neteikia** ir štai dėl kokių priežasčių:

- **Darbas su smurtautojais prieštarauja Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo nuostatom.** Įstatymas vienareikšmiškai įtvirtina, jog smurtas artimoje aplinkoje yra nusikaltimas ir žmogaus teisių pažeidimas, kuris *dėl jo žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų* (ASAAĮ, 1 str. 1 dalis), taigi čia aiškiai atskiriami nukentėjęs asmuo ir smurtautojas. Atsakomybė už smurtinį elgesį tenka išimtinai tam, kas renkasi

tokį elgesį, t.y. smurtautojui, o nusikaltimo aukoms, sutinkamai su Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu, yra teikiama Valstybės garantuojama specializuota kompleksinė pagalba, kurią teikia SPC. Veikdami pagal Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą, SPC šiuo metu yra vienintelė institucija, įpareigota valstybės atstovauti nukentėjusio asmens interesus, vykdyti jo pilietinį įgalinimą ir tarpininkauti institucijose siekiant jo pažeistų teisių įtvirtinimo. Klaidinga nuostata, kad pagalbą teikiančios organizacijos turėtų dirbti taip pat ir su smurtautojais, kyla iš neteisingo smurto artimoje aplinkoje priežasčių, dinamikos ir pasekmių suvokimo, bandymo normalizuoti bei trivializuoti smurtinius santykius, smurtą artimoje aplinkoje pristatant kaip „tarpasmeninių santykių problemą“, „šeimyninius barnius“, „buitinius konfliktus“ ir pan., kas iš esmės prieštarauja Įstatymo raidei ir dvasiai.

- **Darbas su smurtautojais siunčia neteisingą pranešimą nukentėjusiam asmeniui.** Bandymai teikti pagalbą smurtautojui siunčia moteriai neteisingą pranešimą, kad jos patiriama skriauda nuvertinama, o asmuo, pragaru pavertęs jos ir jos vaikų gyvenimą, nusipelno tokio pat draugiško požiūrio kaip ir ji.

- **Darbas su smurtautojais mažina SPC pagalbos efektyvumą ir didina konsultantų profesinio perdegimo sindromo riziką.** Darbas su smurtautojais neišvengiamai sukeltų SPC darbuotojams interesų konfliktą bei susilpnintų jų galimybes padėti nusikaltimų aukoms ištrūkti iš ydingo smurto rato, o tai ir yra vienas svarbiausių specializuotai pagalbai keliamų uždavinių.

2.2.2. Mediacija ir porų terapija

Mediacijos ir / ar porų terapijos metodai sprendžiant smurto artimoje aplinkoje problemą yra griežtai nerekomenduojami dėl neefektyvumo bei galimos žalos smurtą ir prievartą patyrusiai moteriai. Kai kuriose šalyse šie metodai netgi draudžiami įstatymų, pavyzdžiui, jų taikymas smurto artimoje aplinkoje atvejais draudžiamas daugiau kaip 20-yje JAV valstijų (American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence, 2014; Feder & Wilson, 2005). Šie metodai yra kritikuojami dėl kaltės perkėlimo nuo smurtautojo aukai, taip pat dėl to, kad smurtą ir prievartą patiriančios moterys, išsakydamos priekaištus smurtautojui prie trečiojo asmens, atsiduria potencialiai grėsmingoje situacijoje vėliau, kai pasilieka su smurtautoju akis į akį. Visuotinaip pripažįstama, kad už smurtinį elgesį visiškai atsakingas yra tik tas asmuo, kuris jį naudoja, ir jokia „provokacija“ ar panašūs samprotavimai negali pateisinti smurto šeimoje. Tačiau šis teisingas problemos suvokimas, besigilinant į šeimos dinamiką porų ar šeimų terapijos procese, turi tendenciją išnykti, užleisdamas vietą gilinimuisi į atskirus asmenybių bruožus. Porų terapijos taikymas smurto šeimoje atvejais dažniausiai pablogina vieno iš dalyvių būseną ir tas dalyvis dažniausiai yra moteris. Šeimos terapija yra pavojinga, nes padidina nužudymo ar aukos savižudybės riziką. Dėl tų pačių priežasčių mediacija nėra tinkamas būdas smurto šeimoje problemai spręsti. Jėgos ir galios disbalansas disfunkciškoje patriarchalinėje šeimoje tarp moters ir vyro yra per didelis ir per ryškus sąžiningoms deryboms vesti.

2.2.3. Smurtinio elgesio keitimo programų efektyvumo vertinimas

Smurtinio elgesio keitimo programos bei jų taikymas smurto artimoje aplinkoje atvejais neretai pristatomi kaip „pagalba nukentėjusiam asmeniui“ ir / ar „smurto artimoje aplinkoje prevencijos metodas“. Tenka pripažinti, jog šios programos minimų tikslų pasiekti nepadeda. Priešingai, vertinant šių programų taikymo tikslingumą, būtina atsižvelgti į tyrimus, kurie

irodo, kad smurtautojo dalyvavimas tokiose programose gali pabloginti ir neretai iš esmės pablogina nukentėjusio asmens padėtį, o taip pat mažina galimybes suteikti jam efektyvią pagalbą.

- Smurtautojo dalyvavimas smurtinio elgesio keitimo programoje moteriai suteikia netikrą saugumo jausmą, kad smurtautojas arba „jau pasikeitė“, arba „tuoj pasikeis“. Iš tiesų tik pats smurtautojas gali nuspręsti, smurtaus jis ar ne, ir jokie tretieji asmenys negali už jį laiduoti. Moteriai patikėjus, jog dabar smurtautojo elgesys yra kontroliuojamas programos organizatorių, sumažėja jos budrumas ir galimybė apsaugoti nuo naujų smurto proveržių, kuriems, kaip žinia, būdingas cikliškas pasikartojimas.

- Jei smurtautojas dalyvauja programoje ir vis tiek smurtauja, moteris, bijodama, kad jis bus pašalintas iš programos ar pasodintas į kalėjimą, ir tikėdama, kad programą pabaigęs jis *tikrai* nustos smurtavęs, vengia kreiptis pagalbos. Taip nauji smurto epizodai lieka neišviešinti ir neužkardyti.

- Programai nepasiekus savo tikslų (kaip dažniausiai ir nutinka), nukentėjusiam asmeniui tai gali sukelti nusivylimą, padidinti jo nepasitikėjimą bendradarbiavimu su pagalbos ir teisėsaugos sistema. Dėl to asmuo, patiriantis smurtą ir prievartą artimoje aplinkoje, ateityje bus mažiau linkęs bendradarbiauti su valstybės institucijomis ir pranešti apie patiriamą smurtą.

Dėl išvardintų priežasčių smurtinio elgesio korekcijos programos gali tiesiogiai prisidėti prie smurtinių nusikaltimų latentiškumo didėjimo ir pakartotinio aukų traumavimo.

Nors smurtinio elgesio korekcijos programų reikalingumas dažniausiai bandomas pagrįsti smurto prevencijos ir pakartotinio traumavimo mažinimo siekais, išsamūs šių programų tyrimai atskleidžia šių programų neefektyvumą. Kellen, Brooks ir Walker (2005) atlikto tyrimo metu buvo bandoma įvertinti Duluth modelio (JAV, Minesota) sėkmę, lyginant vyrų, lankusių programą savanoriškai, ir tų, kuriems lankyti programą buvo paskirta teismo, rezultatus. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 59 % atrinktų dalyvių nepasirodė nei vienoje programos sesijoje, o iš pradėjusių lankyti 75 % programos nebaigė. Šis tyrimas parodo, kaip iš tikrųjų atrodo smurtinio elgesio keitimo programų efektyvumas. Tarkime, kad dalyvauti programoje buvo atrinkti 100 dalyvių. Iš jų nė vienoje sesijoje nepasirodė 59 % atrinktųjų, tai yra 59 dalyviai. Iš likusio 41 dalyvio programos nebaigė 75 %, t. y. 31 asmuo. Galiausiai iš 100 smurtautojų programą baigė 10 asmenų. Tyrimo rezultatai rodo, kad programa laukiamą poveikį padarė mažiau nei 10 % programą baigusiu dalyvių (Kellen, Brooks, Walker, 2005). Taigi, tik 1 asmuo iš 100 bus baigęs jam pasiūlytą smurtinio elgesio keitimo programą ir pasiekęs jos keliamus tikslus, o tai gali būti laikoma visiškai atsitiktiniu rezultatu. Babcock, Green ir Robie (2004) atliktos metaanalizės rezultatai atskleidė, kad lyginant smurtavusius vyrus, lankiusius programą teismo skyrimu, ir kitus, kurie programos nelankė, bet buvo suimti ir nubausti, pastarieji pakartotinai smurtavo tik 5 % dažniau, o toks skirtumas vertinamas kaip nežymus.

Smurtinio elgesio korekcijos programos yra neefektyvios, o investavimas į jas veikia yra išteklių švaistymas – taip tenka konstatuoti apibendrinus daugelio tyrimų rezultatus. Tyrimai rodo, kad ne smurtinio elgesio keitimo programos, o efektyvus policijos darbas užkardant smurtą ir mažinant nebaudžiamumą bei aktyvi pareigūnų vykdoma nusikalsti linkusių asmenų stebėseną mažina smurtinio elgesio recidyvo riziką. Taip pat svarbu pažymėti, kad jokie tyrimai nepatvirtino smurtinių nusikaltimų aukų, moterų ir vaikų, gyvenimo kokybės pagerėjimo smurtautojui dalyvaujant smurtinio elgesio korekcijos programose, priešingai, kai kuriais atvejais smurtas tapo dar žiauresnis, labiau rafinuotas ir geriau paslėptas nuo išorinio stebėtojo akių.

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad nemažiau kaip 20 % smurtautojų būdingi psichopatinės asmenybės bruožai (Walker, 2009), o tokiu atveju korekcinį programų taikymas neleistinas, nes ne tik nesumažina, bet dar padidina smurtautojo polinkį nusikalsti. Psichopatinės asmenybės bruožų turintys asmenys tiesiog išmoksta geriau slėpti smurtavimą manipuliudami ir aukomis, ir teisėsaugos bei kitų valstybės institucijų darbuotojais. Svarbu žinoti, jog kai kuriems smurtautojams įkalinimas gali būti vienintelė priemonė užkirsti kelią dar žiauresniam smurtui, ir jokios psichologinės poveikio priemonės čia nėra efektyvios ir negali būti net svarstomos.

Smurtinio elgesio keitimo programų kritika kyla iš to, jog jos grindžiamos *medicininiu modeliu*, t.y. asmeniui siūloma paslauga tikintis, jog asmuo yra motyvuotas, šios paslaugos siekia ir jos naudingumas jam yra akivaizdus. Tuo tarpu, kaip rodo tyrimai, absoliuti dauguma smurtautojų yra nemotyvuoti ir programose dalyvauja teismo sprendimu ar bandydami išvengti jiems gresiančios bausmės. Tuo paaiškinamas aukščiau minėtas faktas, kad 75 % smurtautojų nepabaigia programos. Taigi išnykus grėsmei būti nubaustam, išnyksta ir dalyvavimo programoje motyvacija. Be to, kaip minėta, net ir pabaigę programą 90 % smurtautojų nepasiekia jos keliamų tikslų, o tai visada turi neigiamos įtakos nusikaltimų aukų gerovei tiek programos metu, tiek ir jai pasibaigus.

2.2.4. Socialinio darbuotojo paslaugos ir kompleksinės paslaugos šeimai

- **Svarbu pažymėti, kad paslaugos šeimai nėra ir negali būti laikomos specializuota pagalba smurto artimoje aplinkoje / smurto prieš moteris šeimoje atvejais.** Taip yra dėl to, kad šios paslaugos teikiamos neskiriant sveikos šeimos ir *disfunkciškos patriarchalinės*, – tokios, kurioje visų šeimos narių poreikiai yra subordinuoti vieno asmens, t.y. smurtautojo, jo iškreipto valdžios ir kontrolės poreikio patenkinimui. Tokioje šeimoje, trūkstant išteklių, šie tuoj pat perdalijami smurtautojo labai, tad gali atsitikti ir neretai atsitinka, jog ištekliais disponuoja smurtautojas, o visi kiti šeimos nariai patiria atskirtį ir net skurdą. Neverta tikėtis pozityvių rezultatų teikiant kompleksines paslaugas šeimai tol, kol nėra atpažintas, įvardintas ir užkardytas smurtas artimoje aplinkoje. Pirmasis žingsnis visuomet privalo būti smurtautojo atskyrimas nuo smurtą ir prievartą patiriančios šeimos, jo daromų nusikaltimų išviešinimas, teisėsaugos įstaigų atsakingas įsijungimas vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir skiriant adekvačias bausmes smurtautojui. Moterims ir vaikams turi būti suteikiama specializuota pagalba, kurios efektyvumo galima tikėtis tik tuomet, jei smurtas liausis.

- Socialinių paslaugų įstatymo 2 str. 6 ir 7 dalys, apibrėžiančios socialinės rizikos šeimos ir socialinės rizikos suaugusio asmens sąvokas, neskiria šeimos, kurioje piktnaudžiaujama alkoholiu ir psichotropinėmis medžiagomis, o tėvai stokoja socialinių įgūdžių, negeba pasirūpinti savo vaikais ir pan., ir šeimos, kurios vienas narys, dažniausiai vyras, smurtauja prieš kitus, dažniausiai moterį ir vaikus. Dar daugiau, asmuo, patiriantis *psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą ar smurtą šeimoje* arba riziką tai patirti, stigmatizuojamas, tapatinant jį su elgetaujančiais, valkataujančiais, įsitraukusiais į nusikalstamas veikas asmenimis, ir pan. Tuo tarpu ASAAĮ smurtą artimoje aplinkoje apibrėžia kaip nusikaltimą ir žmogaus teisių pažeidimą (ASAAĮ, 1 str.). Kitaip tariant, Socialinių paslaugų įstatymas prieštarauja tiek ASAAĮ nuostatoms, tiek tarptautiniams dokumentams, įtvirtinantiems, kad smurtas artimoje aplinkoje yra su lytimi susijęs smurtas ir moters žmogaus teisių pažeidimas. Šis prieštaravimas turi būti nedelsiant koreguojamas tam, kad būtų išvengta smurtą ir prievartą patiriančių asmenų stigmatizavimo, taip užtikrinant galimybę išviešinti jų patiriamą šeimoje smurtą, neleisti asmeniui prarasti orumo ir statuso bendruomenėje. Neretai moterys vengia kreiptis pagalbos ir bijo išviešinti patiriamą prievartą, nes pagrįstai baiminasi, kad „bus įrašytos į riziką“, o tuo pačiu jos pačios ir jų vaikai atsidurs socialinėje atskirtyje. Taigi, veikiant pagal

Socialinių paslaugų įstatymą problema yra ne tik nesprendžiama, ji yra dar labiau pagilinama, ypač, kai į šią be kaltės kaltųjų baudimo schemą įsijungia VTAS, laikantys save kontrolės institucija.

Nemažiau svarbu ir tai, jog prilyginus smurtą artimoje aplinkoje socialinei atskirčiai, kraštutinai susiaurėja socialinio darbuotojo profesinio dėmesio laukas. Visas dėmesys skiriamas tai nedidelei visuomenės daliai, kuriai ir būdingos aukščiau išvardintos socialinės problemos, taip pat ir socialines pašalpas gaunantiems (o tokių Lietuvoje yra 5 – 7 %!). Tuo tarpu yra žinoma, kad smurtas artimoje aplinkoje vienodai paliečia visus socialinius sluoksnius ir šeimas nepriklausomai nuo gaunamų pajamų, išsilavinimo, užimamų pareigų ar padėties visuomenėje. Smurtauja ir turintys priklausomybę nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų, ir visiškai blaivininkai. Teikiant pagalbą pagal bendrąjį socialinių paslaugų modelį ir neįvertinus skirtingos smurto aukos ir smurtautojo padėties, jų jėgos ir galios netolygumo, neatpažįstami šioje situacijoje atsidūrusių asmenų interesai, kurie yra ne tapatūs, o visiškai skirtingi. Pavyzdžiui, smurto išviešinimas būtų naudingas aukai, nes leistų jai siekti pagalbos, tačiau smurtautojui – anaipol, nes jam tektų atsakyti už jo daromas nusikalstamas veikas. Vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymu, socialinis darbuotojas patenka į keblią padėtį, nes jo darbą reglamentuojantis įstatymas nenumato galimybės nukrypti nuo socialinės rizikos šeimos ir socialinės rizikos suaugusio asmens apibrėžimų ir suponuoja abiejų partnerių lygybę bei vienodą atsakomybę už tai, kas vyksta jų šeimoje. Tokiu būdu iš esmės neteisingas problemos konceptualizavimas programuoja socialinio darbuotojo nesėkmę, neleidžia jam efektyviai spręsti smurto artimoje aplinkoje arba smurto prieš moteris ir vaikus šeimoje problemos ir didina šio smurtinio nusikaltimo latentškumą.

Svarbu

- Socialiniams darbuotojams, socialinių įstaigų specialistams būtina turėti specialiųjų žinių iš smurto artimoje aplinkoje įveikimo srities, išmanyti apie smurto priežastis, dinamiką ir pasekmes nukentėjusiam asmeniui ir visai visuomenei. Ne mažiau svarbu turėti teisingas pasaulėžiūros nuostatas smurtą ir prievartą patiriančio asmens atžvilgiu – būti nukentėjusiojo pusėje, remti jo pastangas siekti pagalbos ir apsaugos nuo smurto šeimoje, padėti aukai išviešinti smurto faktus ir siekti smurtautojo atsakomybės už padarytus nusikaltimus, o taip pat laiku nukreipti smurtą patiriančius asmenis į regioninį SPC. **Būtni specializuoti socialines paslaugas teikiančių įstaigų darbuotojų mokymai, galintys padėti suformuoti teisingas nuostatas smurto artimoje aplinkoje, kaip reiškinio, atžvilgiu.**
- Svarbu, kad socialinės tarnybos aktyviai įsitrauktų į tarpinstitucinį bendradarbiavimą su pagrindiniais Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo subjektais, t.y. SPC, Policija ir VTAS.
- Kaip jau minėta, savivaldybių biudžetinės įstaigos, socialinių paslaugų centrai neteikia specializuotos pagalbos smurtą patyrusiems asmenims, todėl **svarbu** kad, susidūrę su šio nusikaltimo aukomis, socialiniai darbuotojai informuotų smurtą ir prievartą patiriančius asmenis apie valstybės garantuojamos specializuotos pagalbos galimybę ir nukreiptų juos į regioninius SPC, kur jiems ir bus teikiama reikalinga pagalba.
- Socialiniam darbuotojui, susiduriančiam su smurto artimoje aplinkoje atvejais, kuomet jis bando dirbti „su visa šeima“, nedarant skirtumo tarp aukos ir smurtautojo, lengvai kyla interesų konfliktas, o tai didina profesinio perdegimo riziką. Šių dalykų prevencijai būtni reguliarūs užsiėmimai. Rekomenduojama socialinėse įstaigose organizuoti intervizių – supervizių, savitarpio paramos ir profesinių problemų sprendimo grupių veiklas.

- Atsižvelgiant į regioninius skirtumus, specializuotos pagalbos teikimo formos gali kisti, jį lanksčiai pritaikant prie vietos poreikių. Bendras SPC pasirinktas telefoninio konsultavimo modelis užtikrina smurtą ir prievartą patiriančio asmens ir SPC efektyvų bendradarbiavimą absoliučia dauguma atvejų. Tačiau atokiuose rajonuose esančios savivaldybės ir regioniniai SPC gali bendradarbiauti rengdami ir nukentėjusių asmenų susitikimus su SPC konsultantais bei specialistais seniūnijų patalpose, arčiau nukentėjusio asmens gyvenamosios vietos. Seniūnijos socialinis darbuotojas čia taptų tarpininku tarp smurtą patiriančio asmens ir specializuotą pagalbą jam galinčio suteikti SPC.

2.3. Vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku, arba gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta

Smurtas prieš moteris šeimoje taip pat yra ir smurtas prieš jų vaikus. Lietuvos teisinė bazė įtvirtino pažangią nuostatą, kad vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, yra smurtą patyręs asmuo (Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 2 str. 4 d.).

SPC veiklos aprašas nurodo, jog **SPC tiesioginės pagalbos vaikams neteikia**, tačiau tarpininkauja, kad tokia pagalba būtų suteikta – tam informaciją apie smurtą patyrusį vaiką perduodama VTAS, o šis pagal veiklos pobūdį organizuoja pagalbos teikimą. SPC veiklos aprašas savo ruožtu apibrėžia: „*Jei paaiškėja, kad vaikai buvo smurto artimoje aplinkoje liudininkai ir (ar) vaikai gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, ir (ar) buvo smurtauta tiesiogiai prieš juos, SPC konsultantai nedelsdami, ne vėliau kaip kitą SPC darbo dieną po informacijos paaiškėjimo momento, elektroniniu paštu arba telefonu praneša apie tai VTAS ir policijai, jeigu smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo į SPC kreipėsi savarankiškai*“ (SPC veiklos aprašas, 9 punktas). SPC teikia pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patiriantiems **suaugusiems** asmenims, kurių daugiau nei 90 proc. yra moterys, ir tuo pačiu dalyvauja jų vaikų apsaugos procese. Tikroji smurto artimoje aplinkoje, įskaitant smurto prieš vaikus šeimoje, prevencija yra nesmurtavusio gimdytojo, dažniausiai motinos, sustiprinimas teikiant jai specializuotą kompleksinę pagalbą, tuo pačiu įgalinant ją pasipriešinti smurtui.

Teikdamas pagalbą SPC, bendradarbiauja ir sustiprina pozicijas to gimdytojo, kuris gali atsakingai atstovauti vaiko interesus ir apsaugoti jį nuo tolimesnės smurtinės patirties. Sustiprinant motiną kartu ir vaikai apsaugomi nuo blogesnio scenarijaus – iš pradžių būti „įrašytiems į riziką“, patekti į socialinę atskirtį, o galiausiai būti paimtiems iš šeimos ir atsidurti valdiškoje įstaigoje. Po pastarųjų metų rezonansinių įvykių deklaruojamas siekis sumažinti stacionariose globos įstaigose esančių vaikų skaičių, bet **šio tikslo pasiekti įmanoma tik efektyviai užkardant smurtą artimoje aplinkoje ir užtikrinant saugią aplinką motinai ir jos vaikams jų pačių namuose.**

JT Vaiko teisu konvencija (1989) imperatyviai nurodo, kad mažamečio vaiko, išskyrus išimtines aplinkybes, negalima išskirti su jo motina (Preambulė, 6 principas), todėl sprendžiant dėl vaiko palikimo su motina ar institucinės globos, visiškai akivaizdu, jog išmintinga būtų palikti jį auginti motinai. Vaikas yra apsaugomas nuo tolimesnio smurto pašalinus iš jo artimos aplinkos smurtautoją bei pritaikius vaikui reikalingas apsaugos priemones, tokias kaip smurtautojo įpareigojimas išsikelti ir gyventi skyriumi nuo nukentėjusios šeimos, nesiartinti arčiau nei nustatytu atstumu, neieškoti kontaktų, nesilankyti tam tikrose vietose, tokiose kaip vaikų darželis, mokykla, kt.. Tik užtikrinus vaikui saugią namų aplinką, jam gali būti suteikta efektyvi pagalba, psichologinė ar bet kokia kita.

2.3.1. Vaiko teisių apsaugos skyrių vaidmuo smurto artimoje aplinkoje atvejais

Vaiko teisių apsaugos skyriai (VTAS) pagal jų veiklos reglamentavimą yra ne tik kontroliuojanti institucija, bet turi pareigą organizuoti pagalbos teikimą, jeigu tokia pagalba vaikui reikalinga. Priėmus ASAAĮ, VTAS atsirado nauja pareiga bendradarbiauti su SPC, iniciatyviai įsijungti į smurto artimoje aplinkoje užkardymo procesą tiek, kiek tai liečia vaikų apsaugą, bei formuoti naujas darbo praktikas. Tenka pastebėti, kad kol kas šis bendradarbiavimas nėra sklandus daugiausia dėl inertiško VTAS požiūrio į problemą ir jos sprendimo būdus. VTAS vis dar nereaguoja laiku į smurto apraiškas šeimoje, nesiaiškina faktinės motinos ir jos vaikų padėties dėl jų patiriamo smurto, neišklauso vaikų nuomonės, neįsigilina į jų išgyvenimus, laiku nenustato pagalbos poreikio ir jos nesuteikia, taip pat nereikalauja pagal kompetenciją teisinės atsakomybės smurtautojui taikymo, t.y. vengia skirti įpareigojimus, neinicijuoja tėvo valdžios ribojimo. **Didelė problema ta, kad absoliuti dauguma VTAS dirbančių specialistų neturi specialiųjų žinių iš smurto artimoje aplinkoje priežasčių, dinamikos ir pasekmių srities, todėl būtina kuo skubiau imtis priemonių ir užtikrinti, kad reguliarius specialistų kvalifikacijos kėlimas šioje srityje būtų privalomas.**

2.3.2. Smurtinėje aplinkoje augantys vaikai

Smurtinėje aplinkoje augantys vaikai negali įgyti teigiamų atsakingo elgesio įgūdžių, o jų psichinei sveikatai padaroma didelė žala. Padarytos žalos nebegalima nuslėpti, kai išryškėja smurtinėje aplinkoje augančių vaikų probleminis elgesys: jie gali įsitraukti į patyčias ar tapti patyčių aukomis, gali linkti nusikalsti. Dėl to VTAS specialistai linkę kaltinti pačius vaikus, o jei mėgina teikti pagalbą ar taikyti kitas korekcines priemones, pavėluotai teikiamos jos nepasiekia tikslo, nes psichologinis šių vaikų sužeistumas gilus, o netinkamo elgesio modeliai jau įsitvirtinę. Kai laiku neįvykdoma efektyvi intervencija trūkstant sinergiško policijos, VTAS, SPC (kaip pagrindinių Įstatymo įgyvendinimo subjektų) veikimo, ši problema ilgainiui auga, procesai tampa nebevaldomi. Tyrimai rodo, kad smurtas šeimoje yra tikroji terpė nusikalstamumo subrandinimui. Berniukai, matę tėvą smurtaujant prieš motiną, suaugę triskart dažniau linkę tapti smurtautojais, o mergaitės – būti smurto aukomis. Problema neperduodama jaunajai kartai tik tuo atveju, jeigu vaikai patiria, kad visuomenė yra jų motinos kaip nukentėjusio asmens pusėje: jai teikiama specializuota pagalba, teisėsauga reaguoja tinkamai ir efektyviai užkardydama smurtą ir nubausdama smurtautoją. Tai leidžia vaikui greičiau įveikti patirtą traumą, formuoti teisingas nuostatas smurtinio elgesio atžvilgiu bei ateityje būti jautresniu kitiems.

2.3.3. Pasiūlymai Vaiko teisių apsaugos skyrių darbo tobulinimui

- Pagrindinių Įstatymo įgyvendinimo subjektų – policijos, VTAS, SPC – sinergiškas veikimas sudaro sąlygas veiksmingai smurto artimoje aplinkoje prevencijai ir užkardymui bei efektyviai vaiko apsaugai nuo smurto artimoje aplinkoje. Rekomenduojamas proaktyvus VTAS įsijungimas į tarpinstitucinį bendradarbiavimą, įgyvendinant ASAAĮ.
- Labai svarbu, kad VTAS darbuotojai turėtų aiškią poziciją dėl smurto artimoje aplinkoje, traktuodami šį kaip nusikaltimą ir žmogaus teisių pažeidimą, kaip tai ir yra reglamentuota ASAAĮ. Institucija, ginanti vaikų interesus, privalo būti nukentėjusiųjų, t. y. vaiko ir jo motinos, pusėje. Būdinga, kad VTAS darbuotojai bando „padalinti kaltę perpus“ ir ieškoti abiejų,

nukentėjusios ir smurtautojo, „kaltės“, išklauso abi puses taip leisdami smurtautojui įtvirtinti savo poziciją, o atsakomybę už smurtą suversti vaikų motinai. Šios praktikos turi būti nedelsiant atsisakyta. Aiškių pasaulėžiūrinių nuostatų formavimas smurto artimoje aplinkoje atžvilgiu taip pat apsaugo specialistą nuo galimo interesų konflikto, auginančio profesinio perdegimo riziką.

- Pripažinus moterį nukentėjusiąja smurto šeimoje atveju, jai paprastai skiriamos apsaugos priemonės – bet ne jos vaikams, nors jie pagal ASAAĮ taip pat yra smurtą ir prievartą patiriantys asmenys. Būtina pasiekti, kad visais šiais atvejais apsaugos priemonės būtų skiriamos taip pat ir vaikams. Atstovaudami vaiko interesus, **VTAS specialistai turėtų kreiptis į teisėsaugos institucijas su reikalavimu skirti apsaugos priemones vaikams, tapusiems smurto artimoje aplinkoje liudininkais ar gyvenantiems aplinkoje, kurioje smurtaujama. Taip pat, reikalui esant, aktyviai inicijuoti ikiteisminį tyrimą dėl smurto prieš nepilnamečius.**

- VTAS gavus informaciją apie smurto artimoje aplinkoje atvejį, kai vaikas yra smurto liudininkas arba gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, rekomenduojama tuoj pat inicijuoti susipažinimą su baudžiamąja byla ir pagal kompetenciją organizuoti nepilnamečių apsaugą bei imtis kitų būtinų priemonių, kad būtų užkirstas kelias smurtautojo ir smurtą patyrusių asmenų kontaktui. Taigi VTAS turėtų reikalauti kardomųjų priemonių skyrimo smurtautojui baudžiamojo proceso metu ir prašyti laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo vaikui – taip pat ir vadovaujantis Civiliniu kodeksu.

- Atstovaujant vaiko interesus, VTAS turėtų formuoti vaikų apsaugojimo nuo galimai žalingo bendravimo su smurtavusiu tėvu praktiką. Taip pat VTAS kompetencijos ribose turėtų užtikrinti, kad tėvas skirtų pakankamai lėšų, materialinių išteklių vaiko poreikiams patenkinti. Išlaikymo skyrimas negali būti laikomas pagrindu atsisakyti apsaugos priemonių skyrimo ir / ar tėvo teisių ribojimo, nes bendravimas su smurtautoju vaiko raidai – fizinei, emocinei, socialinei – daro ypatingą žalą.

- Turi būti atsisakyta praktikos, kai VTAS specialistai į tarpinstitucinius pasitarimus vienu metu kviečia ir nukentėjusiąją, ir smurtautoją. Pasaulio geroji praktika ir tarptautiniai dokumentai, tokie kaip ES Nusikaltimo aukų teisių direktyva, kurių dalininkė yra ir Lietuva, griežtai nurodo vengti aukos ir smurtautojo susitikimo. Nukentėjusiajai turi būti sudaroma galimybė papasakoti apie įvykį nedalyvaujant smurtautojui, kad būtų išvengta pakartotinio nukentėjusio asmens traumavimo, taip pat ir dėl to, kad smurtautojo akivaizdoje aukos pateikta informacija nebus išsami. ES Nusikaltimo aukų teisių direktyva, kurios nuostatos, perkeltos į Lietuvos teisinę bazę, įsigaliojo 2016 m. kovo 1 d., aiškiai nurodo, jog nukentėjęs asmuo turi teisę išvengti kontakto su nusikaltėliu (19 straipsnis). Direktyvoje pripažįstama, kad moterims, smurto dėl lyties aukoms, dažnai reikia specialios paramos ir apsaugos dėl didelės antrinės ir pakartotinės su tokiu smurtu susijusios viktimizacijos, bauginimo ir keršto rizikos (Nusikaltimo aukų teisių direktyvos Preambulės, 17 punktas).

- Vaikai kaip ir jų motinos, patyrusios smurtą artimoje aplinkoje, turi gauti pagalbą, tačiau pagalba vaikams bus neefektyvi, jeigu nebus užtikrintas jų saugumas. Nepašalinus smurtautojo iš vaiko artimos aplinkos, netaikant baudžiamojo persekiojimo ir nenubaudus kaltojo dėl smurto, vaikui siunčiamas neteisingas pranešimas, kad problema yra jis pats ar jo motina, o ne smurtaujantis tėvas.

- Rekomenduojama, kad pagalbą vaikams teikiančios psichologinės tarnybos, į kurias VTAS nukreipia vaikus, tampa bendradarbiautų su regioniniais SPC, teikiančiais pagalbą jų motinoms. Psichologinių tarnybų darbuotojai privalo turėti specialiųjų žinių apie smurto artimoje

aplinkoje priežastis, jo dinamiką, pasekmes ir vadovautis nuostata, kad pagalbą teikiančios organizacijos privalo būti nukentėjusių asmenų pusėje.

- Profesinių grupių atstovai – mokyklos psichologai, socialiniai pedagogai, mokytojai, ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbuotojai, visi, kurie kasdieniniame darbe gali susidurti su smurtą ir prievartą artimoje aplinkoje patiriančiais vaikais, turėtų reguliariai kelti kvalifikaciją artimųjų smurto įveikimo srityje.
- Rekomenduojama vyraujančią neigiamą vaikų paėmimo iš šeimos praktiką keisti gerąja praktika, kuri apsaugotų vaikus ir jų motinas nuo šeimoje patiriamo smurto, ribotų smurtautojo galimybes smurtauti toliau, nes visa tai sukelia neigiamų pasekmių fizinei, psichinei ir socialinei vaikų raidai.
- Sprendimas laikinai apgyvendinti smurtą ir prievartą patiriančią moterį ir jos vaikus savivaldybių socialinėse įstaigose, teikiančiose apgyvendinimo paslaugas, gali būti tik dalinis sprendimas, nesuderinamas su vaiko gerovės užtikrinimu. Griežtai nerekomenduojamas vaiko iškeldinimas iš jam įprastos gyvenamosios aplinkos, tai turi būti vertinama kaip papildomas traumavimas, nepageidaujama smurto artimoje aplinkoje pasekmė vaikui.
- Atvejais, kai nustatoma smurtautojo bendravimo su vaikais tvarka, rekomenduojama rengti šiuos susitikimus specialistui prižiūrint – taip bus išvengta pakartotinio moters ir jos vaikų traumavimo.

2.4. Skyriaus apibendrinimas

- Sekant gerąja pasaulio praktika artimųjų smurto aukoms turi būti teikiama ne bendra socialinė, o specializuota kompleksinė pagalba tam ir įsteigtuose Specializuotos pagalbos centruose.
- Profesionalūs SPC konsultantai privalo žinoti smurto artimoje aplinkoje priežastis, dinamiką ir pasekmes, turėti psichologinio konsultavimo įgūdžių, teisinių žinių, specialiųjų žinių iš traumos psichologijos srities. Taip pat būti susipažinę su žmogaus teisių diskursu ir turėti tam tikrą pasaulėžiūrinį pagrindą, leidžiantį žvelgti į situaciją per nukentėjusio asmens interesus ir jo teisėtų lūkesčių prizmę, ir visada būti nukentėjusiojo pusėje.
- Bet koks neutralus požiūris į smurtą artimoje aplinkoje neišvengiamai sustiprina smurtautojo pozicijas ir yra žalingas aukai, todėl smurto artimoje aplinkoje atvejais reikalinga būtent specializuota psichologinė ir specializuota teisinė pagalba.
- Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje, bylos eiga didele dalimi priklauso nuo to, kaip buvo surinkti ir pateikti faktai ir smurtinio įvykio aplinkybės. SPC teikiama pažyma praneša teisėsaugos įstaigoms apie SPC žinomus prieš asmenį įvykdytus nusikaltimus ir jų aplinkybes, kurie kitu atveju nebūtų patekę į teisėsaugos akiratį.
- SPC neteikia pagalbos smurtautojams. Darbas su jais neišvengiamai sukeltų SPC darbuotojams interesų konfliktą bei susilpnintų jų galimybes padėti nusikaltimų aukoms išėiti iš ydingo smurto rato.

- Sprendžiant smurto artimoje aplinkoje problemą, mediacijos ir / ar porų terapijos metodai yra griežtai nerekomenduojami kaip neefektyvūs (tai įrodyta tyrimais) bei dėl galimos žalos smurtą ir prievartą patyrusiai moteriai.
- Įrodyta, jog smurtinio elgesio keitimo programos nepasiekia savo tikslų. Ne smurtinio elgesio keitimo programos, o efektyvus policijos darbas užkardant smurtą ir mažinant smurtautojo nebaudžiamumą bei aktyvi pareigūnų vykdoma nusikalsti linkusių asmenų stebėseną mažina smurtinio elgesio recidyvo riziką.
- Paslaugos šeimai nėra ir negali būti laikomos specializuota pagalba smurto artimoje aplinkoje / smurto prieš moteris šeimoje atvejais.
- Tikroji smurto artimoje aplinkoje, įskaitant smurto prieš vaikus šeimoje, prevencija yra nesmurtavusio gimdytojo sustiprinimas ir įgalinimas pasipriešinti smurtui.
- Priėmus ASAAĮ, VTAS atsirado nauja pareiga bendradarbiauti su SPC, iniciatyviai dalyvauti smurto artimoje aplinkoje užkardymo procese tiek, kiek tai liečia vaikų apsaugą, bei formuoti naujas darbo praktikas.
- Profesinių grupių atstovai, kasdieniniame darbe susiduriantys su smurtą ir prievartą artimoje aplinkoje patiriančiais vaikais, turėtų reguliariai kelti kvalifikaciją artimųjų smurto įveikimo srityje.
- Tyrimų duomenys ir geroji pasaulio praktika rodo, kad tikroji prevencija visais atvejais yra nukentėjusiojo sustiprinimas, jo pilietinis įgalinimas, efektyvios ir savalaikės pagalbos jam suteikimas, aukai draugiškos aplinkos kūrimas teisėsaugos institucijose ir efektyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, užkertantis kelią antriam ir pakartotiniam traumavimui.
- Turi būti sukurta tvari, išplėtotą, adekvačiai finansuojama specializuotos kompleksinės pagalbos infrastruktūra smurtą artimoje aplinkoje kenčiantiems asmenims, nes tik tai yra siunčiamas teisingas pranešimas nusikaltimo aukoms, smurtautojams ir visuomenei, skatinantis smurto netoleravimą ir padedantis įveikti visas su lytimi susijusio smurto formas. Sveika ir demokratiška visuomenė visuomet yra nukentėjusio asmens pusėje.